RIVIERENLAND

BUREN

gemeentebeschrijving

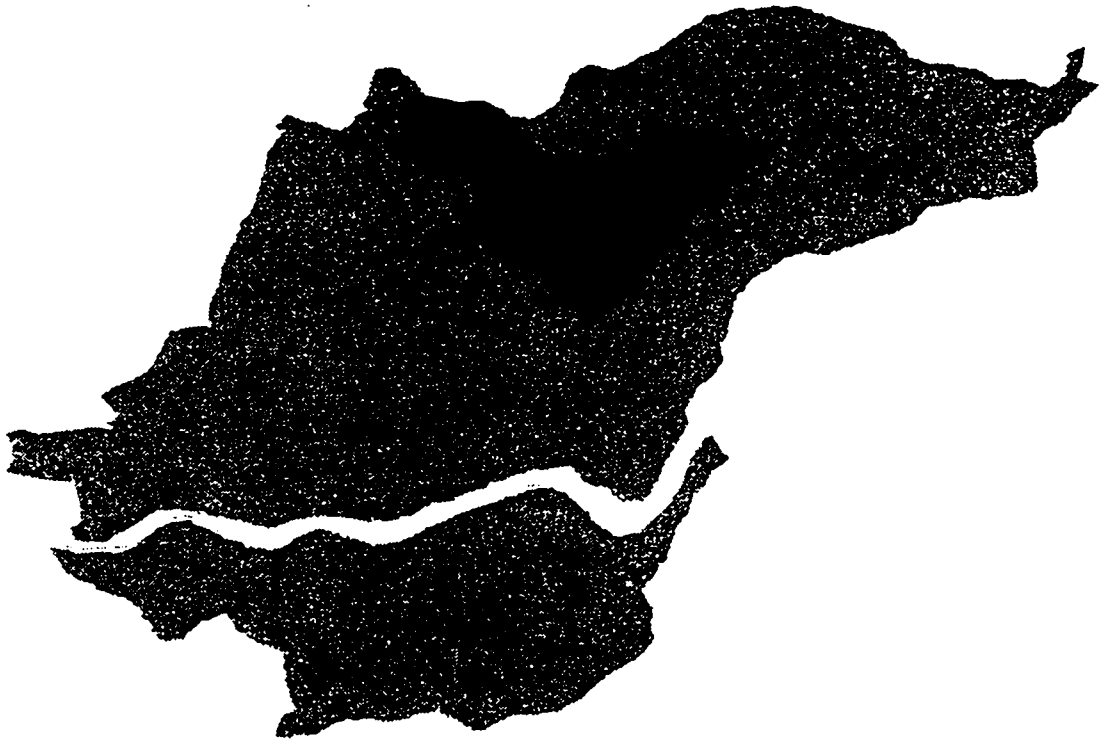

Monumenten
Inventarisatie
Project

provincie
GELDERLAND

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

..2/

Met betrekking tot het gebruik van de MIP-eindprodukten dient het volgende te worden opgemerkt.

Bij schrijven d.d. 21 september 1989 - nr. WZ89.59395 - WZ/CE404 is de provincie Gelderland accoord gegaan met de samenwerkingsovereenkomst, zoals opgesteld van rijkswege bij schrijven d.d. 11 augustus 1989, nr. U-172.612, inzake de uitvoering van het Monumenten Inventarisatie Project in Gelderland.

In artikel 8 van bedoelde overeenkomst is het gebruik van de eindprodukten geregeld. Dit artikel luidt als volgt:

"Artikel 8. Gebruik eindprodukten

1. De Provincie is evenals de Rijksdienst ook nadat de eindprodukten als bedoeld in artikel 1, leden a t/m e (*) zijn opgeleverd gerechtigd deze eindprodukten, geheel of gedeeltelijk voor eigen gebruik aan te wenden, te vermenigvuldigen of te publiceren, dan wel, al dan niet tegen financiële vergoeding, voor gebruik aan derden beschikbaar te stellen.
2. De Provincie maakt met derden die zij bij de uitvoering van het Project betrekt zodanige afspraken, dat hen niet de bevoegdheid toekomt, bv. door een beroep op hun toebehorende auteursrechten, in het in het eerste lid omschreven gebruik, geheel of gedeeltelijk te beletten of te belemmeren.
3. De Rijksdienst en de Provincie bevorderen de totstandkoming van openbare publicaties over jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19e eeuw - Tweede Wereldoorlog."

Wij verzoeken u bij het gebruik van de eindprodukten de geraadpleegde bron(nen) te vermelden.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE BUREN

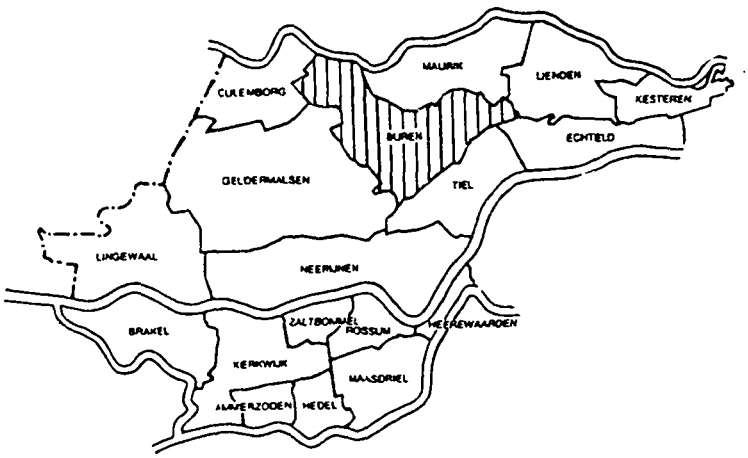

INHOUDSOPGAVE

		blz.
1.	INLEIDING	3
2.	BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK	7
3.	INFRASTRUCTUUR	9
4.	NEDERZETTINGSSTRUCTUUR	11
4.1.	Algemeen	11
4.2.	Functionele ontwikkelingen - periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940	11
4.3.	Stedebouwkundige structuur: - Asch - Beusichem - Buren - Erichem - Kerk-Avezaath - Zoelen - Zoelmond - Verspreide bebouwing	13
4.4.	Ontwikkelingen na 1940	21
4.5.	Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	21
4.6.	Typologie uitbreidingen gemeente Buren 1850-1940	24
4.7.	Bijzondere gebieden	24
	GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR	26

1. INLEIDING

De gemeente Buren bevindt zich in het inventarisatiegebied Rivierenland en heeft een oppervlakte van 6.183 hectare. De gemeente Burgen bestaat uit de hoofdkern Buren, alsmede de kernen Asch, Beusichem, Erichem, Kerk-Avezaath, Zoelen en Zoelmond (zie afbeelding 1).
In 1956 en 1978 hebben grenswijzigingen plaatsgevonden met de gemeente Tiel, waarbij onder meer het gedeelte ten zuiden van de A15 aan de gemeente Buren is toegevoegd. In 1959 heeft een kleine grenswijziging met de gemeente Culemborg plaatsgevonden. In het kader van de gemeentelijke herindeling zijn in 1978 de gemeenten Beusichem, Buren en Zoelen samengevoegd tot de gemeente Buren.
De Lek, de Ravenswaayse Wetering, de Mauriksche Wetering en de Ommergraaf vallen samen met delen van de noordgrens van de gemeente Buren. De Linge en De Meer vallen grotendeels samen met de zuidgrens van de gemeente Buren.
De gemeente Buren grenst aan de gemeenten Maurik, Lienden, Echteld, Tiel, Geldermalsen, Culemborg en de in de provincie Utrecht gelegen gemeente Wijk bij Duurstede.

De gemeente Buren is in de periode 1850-1940 een overwegend agrarische gemeente gebleven. Daarnaast was sprake van een beperkte industriële ontwikkeling (baksteenfabricage, houtverwerkende industrie).
Op 1 januari 1990 telde de gemeente Buren 9.839 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Buren in 1866

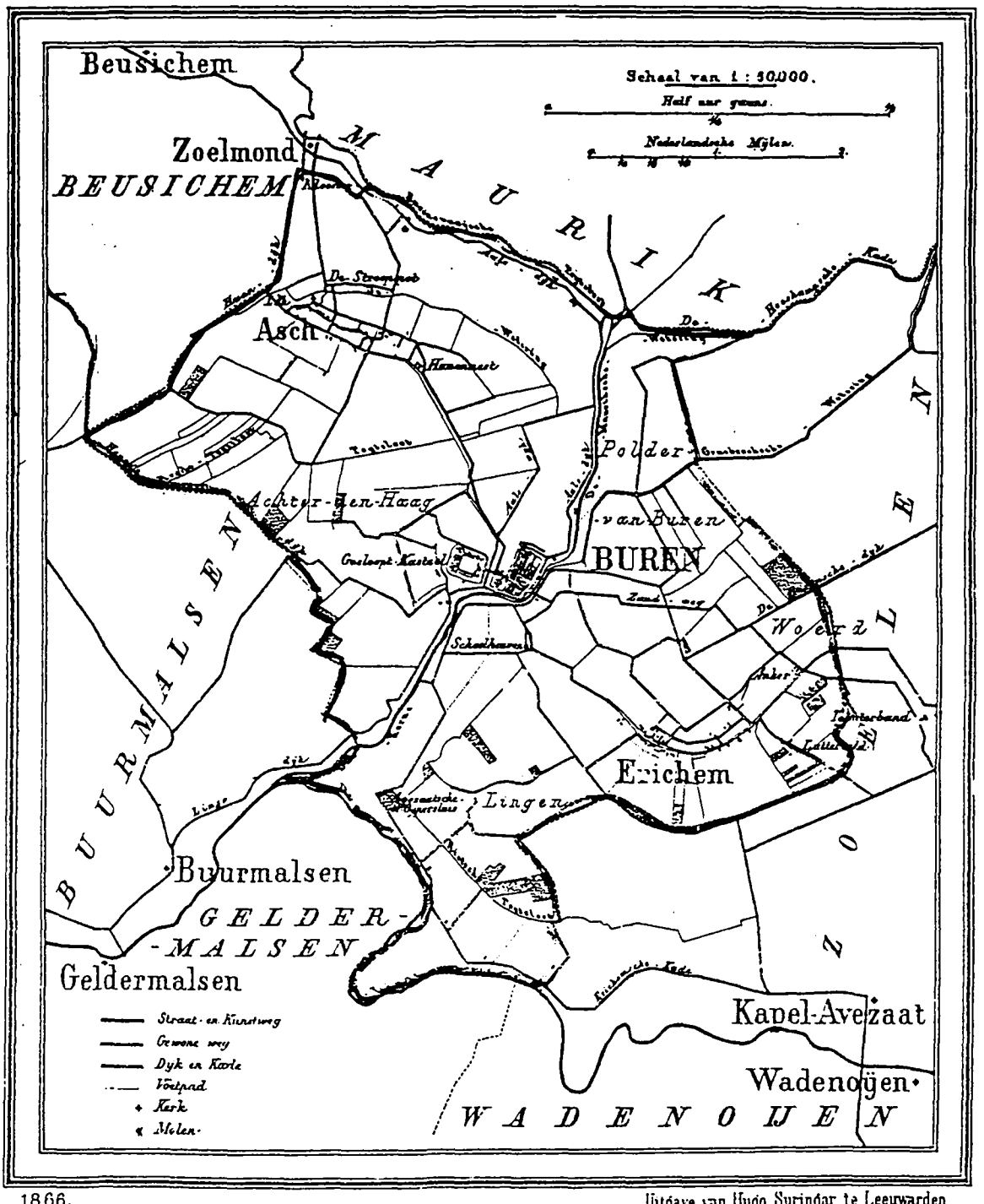

Afbeelding 1a
Gemeente Beusichem in 1867

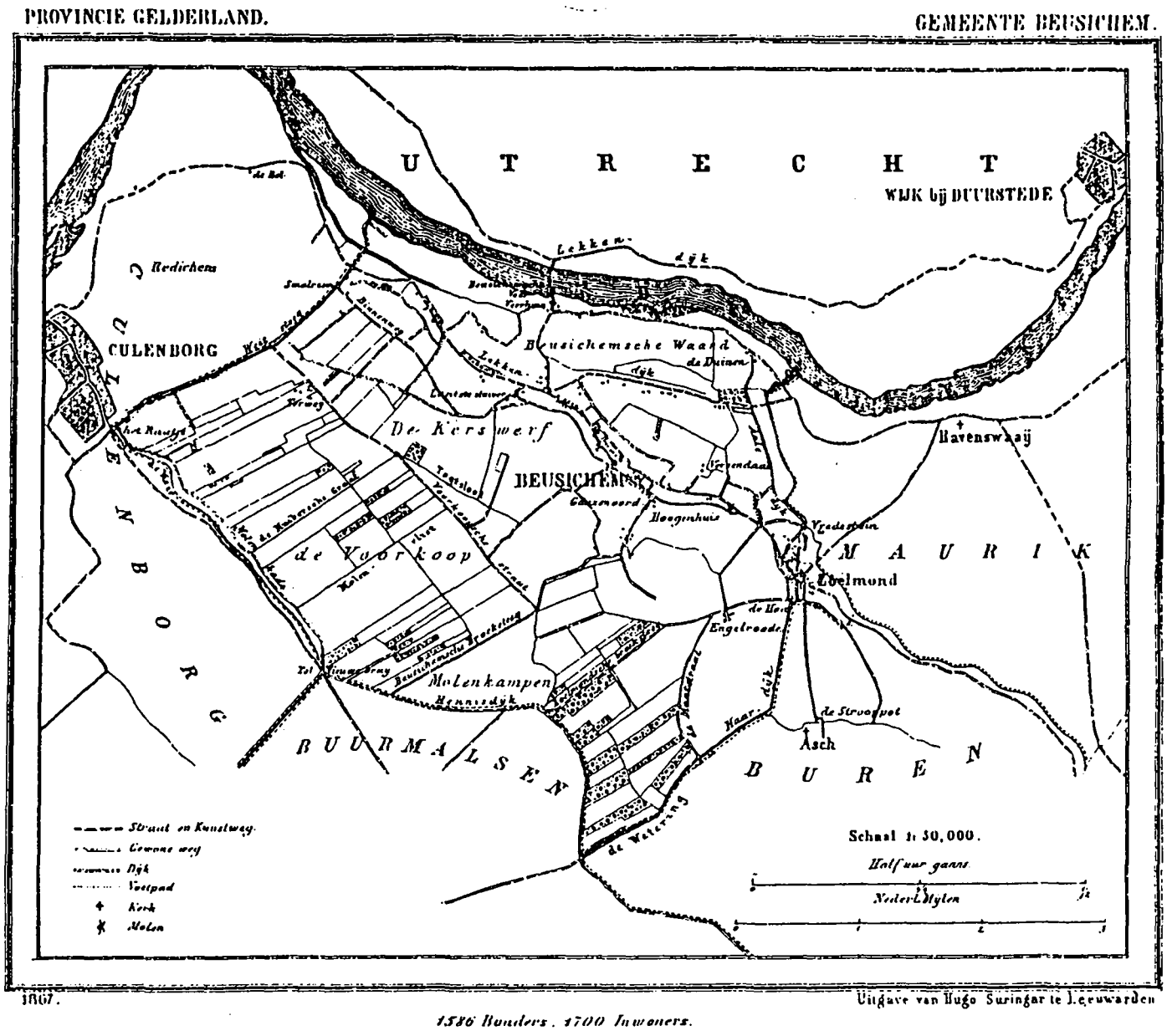

Afbeelding 1b
Gemeente Zoelen in 1866

PROVINCIE GELDERLAND. GEMEENTE ZOELEN.

1866. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

2759 Bunders. 2100 Inwoners.

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Gedurende de Saale-ijstijd (± 200.000-120.000 v. Chr) drong landijs vanuit het noorden de dalen van de grote rivieren binnen. Daardoor werd de loop van Rijn en Maas naar het westen afgebogen. In de daarop volgende ijstijd, het Weichselien dat ca. 70.000 jaar v. Chr. begon, ontstond een vlechtend riviersysteem met een patroon van zich vertakkende en samenkomende geulen. Omstreeks 10.000 jaar v. Chr. begon het Holoceen en werd het geleidelijk warmer. Naarmate het klimaat verbeterde en het vegetatiedek meer gesloten werd, voerden de rivieren steeds minder sediment aan, waardoor zich enkele hoofdgeulen in de eigen afzettingen begonnen in te snijden. Gaandeweg ontstond een oeverwallen/stroomruggen- en kommensysteem, met zavel en lichte klei op de ruggen en veen en zware klei in de kommen (zie afbeelding 2). Het patroon van de stroomruggen en kommen werd gefixeerd door de aanleg van de eerste dijken, die in de 10e en 11e eeuw na Chr. heeft plaatsgevonden. Tussen rivier en dijk ontwikkelden zich nadien uiterwaarden. Ook langs de Linge zijn smalle uiterwaarden gevormd.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Buren

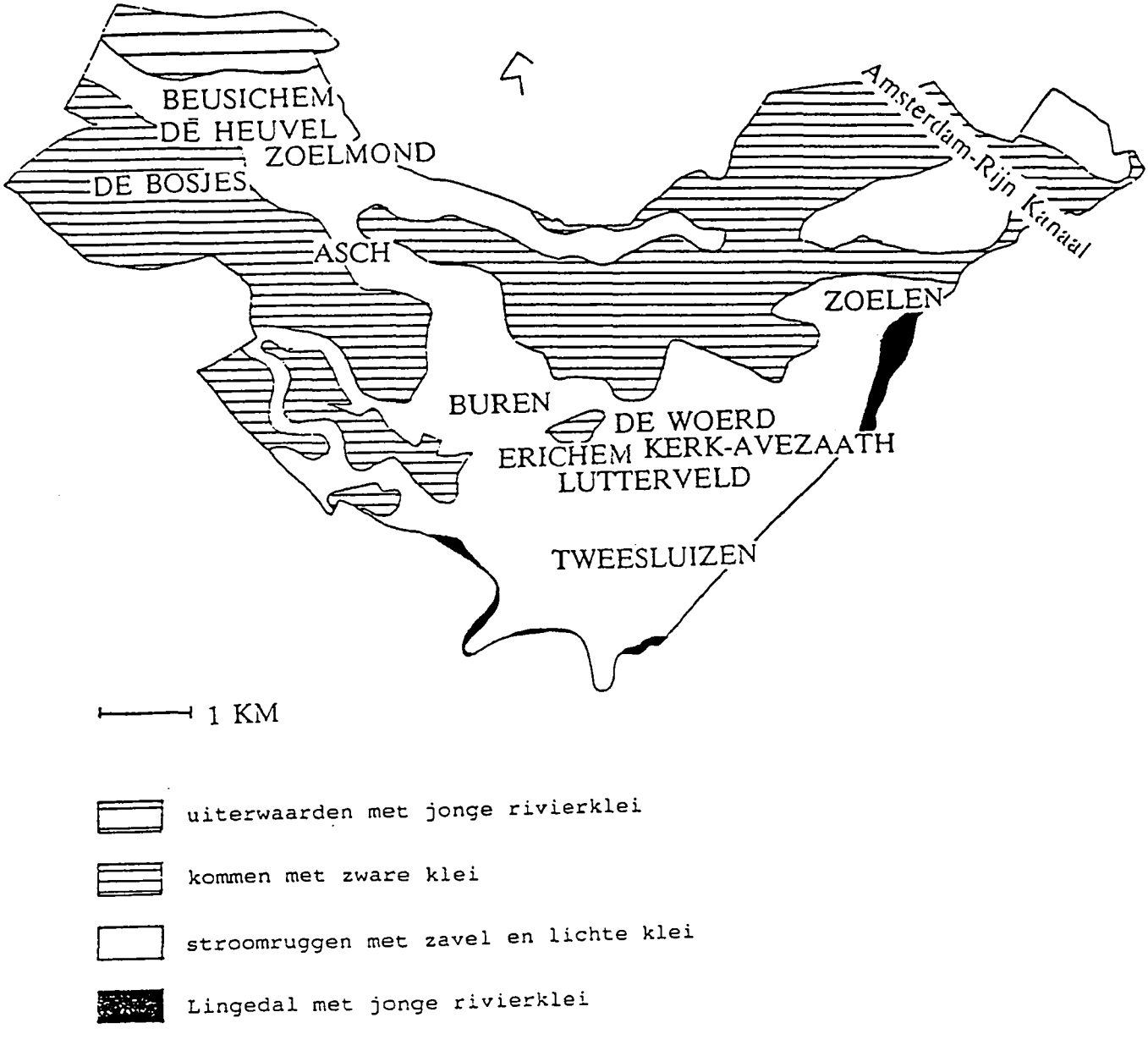

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de uiterwaarden, de stroomruggen en de komgronden. De uiterwaarden langs de Lek en de Linge waren hoofdzakelijk als grasland in gebruik. Tevens hebben langs de Lek steenfabrieken gestaan, waarvoor de aanwezigheid van jonge rivierklei een belangrijke vestigingsfactor vormde. De stroomruggen werden hoofdzakelijk benut voor de akkerbouw, met name de teelten van tarwe en aardappelen. Na de eeuwwisseling nam het tarwe-areaal af en nam het areaal suikerbieten sterk toe. Tevens werd in toenemende mate rogge geteeld en vond uitbreiding van het boomgaardareaal plaats. De kommen waren vooral als grasland in gebruik, afgewisseld met enkele bospercelen.

In het algemeen liggen de stroomruggen enkele meters hoger dan de kommen. De afwatering van de drassige Neder-Betuwe heeft in de loop der eeuwen drastische wijzigingen ondergaan. Zo stroomde bijvoorbeeld de Zoel in de Lek tot in 1952 het Amsterdam-Rijnkanaal werd geopend. Na de aanleg van enkele dwarskaden in de Neder-Betuwe, waaronder de Aalsdijk bij Zoelmond en de dijken langs de Lek en de Linge in de Late Middeleeuwen werden de kommen in ontginning gebracht. Door middel van een systematisch opgezet kavelpatroon met talloze weteringen en kavelsloten werd getracht het overtollige water via de Linge af te voeren. Via dit stelsel stroomt het water onder ander via de Maurikse Wetering/Korne, de Beemdsche Tochtsloot, de Meentwetering en de Arsche Wetering in de Linge.

Nagenoeg alle nederzettingen in de gemeente Buren zijn ontstaan op de stroomruggen of op woerden (kunstmatige verhogingen) die deel uitmaken van stroomruggen. Zij vertonen een lineaire structuur, evenwijdig aan de lengterichting van de rug. Vanuit deze occupatiebasis zijn kleine essen aangelegd, met strokenverkaveling loodrecht op de occupatie-as. Nadat gedurende de Late Middeleeuwen dijken waren aangelegd, werden in eerste instantie de akkerkavels verlengd in de richting van de kommen. Later werden de kommen overwegend strookvormig verkaveld. Buren is gelegen op een breed gedeelte van de stroomruggen, waar doorheen de Korne stroomt.

3. INFRASTRUCTUUR

Reeds in 1304 was al sprake van een veerverbinding bij Beusichem, welke deel uitmaakte van de handelsroute over land van Utrecht, via Beusichem en Buren, over Tiel naar Den Bosch. In de 18e eeuw werd de Tielse Zandweg aangelegd, welke deel is gaan uitmaken van de weg Culemborg-Tiel (omstreeks 1840 verhard). De dwarsdijken en de dijken langs Lek en Linge maakten geen deel uit van de handelsroutes. Het wegenpatroon op de stroomruggen volgt de grillige hoogtelijnen. In de kommen werden de veelal rechtlijnige wegen aangetroffen in samenhang met de verkaveling, die soms op (kunstmatige) verhogingen zijn aangelegd.

De Linge was ooit een van de belangrijkste zijtakken van de Rijn. Tot omstreeks 1200 waren de Linge en de Zoel nog bevaarbaar. Vanwege voor die tijd grootscheepse waterstaatkundige werkzaamheden in de Neder-Betuwe, waaronder de aanleg van de diverse kaden en dijken, nam de bevaarbaarheid van de Linge sterk af en verlandde de Zoel.
Vanaf die tijd werd de Waal de belangrijkste, bevaarbare waterweg.
Ter regulering van de afwatering werd in de 19e eeuw een aantal stuwen, sluizen en gemalen gebouwd. Omstreeks 1870 werd een stoomgemaal in gebruik genomen ten behoeve van de polders van Beusichem en Zoelmond. Het Amsterdam-Rijnkanaal (1952) en de Lek vormen thans de belangrijkste waterwegen in de gemeente Buren.

In 1906 werd de stoomtramverbinding tussen Tiel en Culemborg in gebruik genomen, met halteplaatsen te Kerk-Avezaath, Erichem, Buren, Asch, Zoelmond en Beusichem. Ruim 10 jaar later werd de lijn echter alweer gesloten. In de jaren '20 van deze eeuw werden busdiensten op dit traject ingesteld.

Omstreeks 1920 werd de gemeente Buren aangesloten op het elektriciteitsnet van de P.G.E.M.

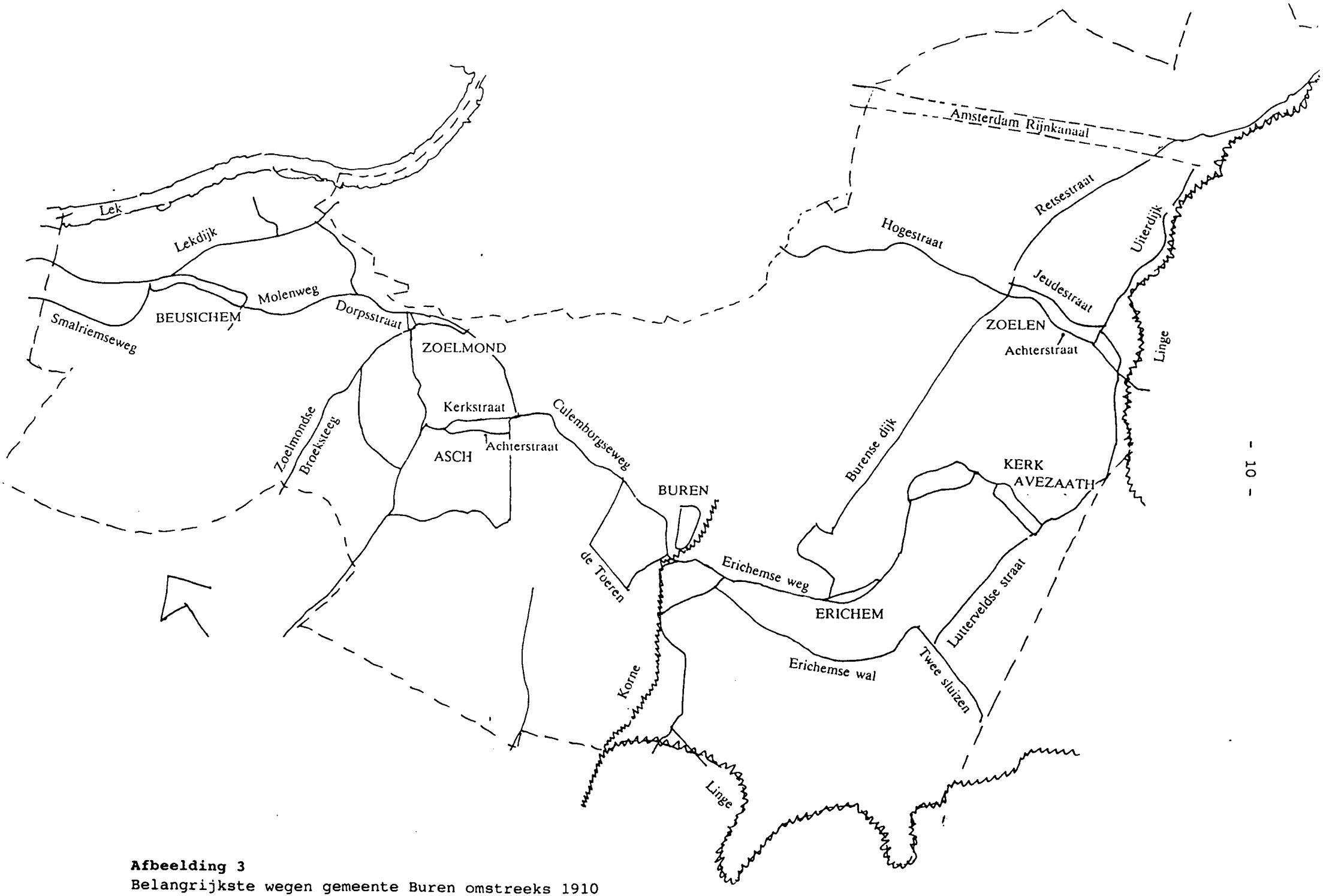

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Buren omstreeks 1910

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Woerden en diverse archeologische vondsten duiden erop dat Buren en omgeving reeds vanaf de Bataafs-Romeinse Tijd geoccupeerd moet zijn. Buren werd in de 8e eeuw schriftelijk vermeld. In 1395 kreeg de nederzetting langs de Linge stadsrechten. Een eeuw later werd Buren de centrale plaats in de Graafschap Buren, welke in 1801 aan de provincie Gelderland werd toegevoegd. De betrekkelijk geïsoleerde ligging temidden van een drassige omgeving hebben er onder meer toe bijgedragen dat Buren niet tot een centrum van de Neder-Betuwe is uitgegroeid. De bevolking vond zijn bestaan in de landbouw, waaronder de paardenfokkerij. De paardenmarkt te Beusichem geldt als sinds 1461 als de belangrijkste in de Neder-Betuwe.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

In het begin van de 19e eeuw hebben enkele grenswijzigingen plaatsgevonden tussen de drie voormalige gemeenten Buren, Beusichem en Zoelen. Grootgrondbezitters en poldermaalschappen bepaalden voor een belangrijk deel de gang van zaken in de agrarische gemeente Buren.

Periode 1850-1900

Met de introductie van kunstmest gingen enkele grootgrondbezitters ertoe over om hun grondbezit te verpachten aan kleine landbouwbedrijven. De paardenfokkerij nam gaandeweg in betekenis af ten gunste van het gemengd bedrijf. Van enige industriële ontwikkeling is pas sprake omstreeks 1870, toen twee middelgrote steenfabrieken, een nabij Beusichem en later ook een bij Buren werden opgericht. Aan het eind van de 19e eeuw werden twee zuivelfabrieken opgericht. Deze ontwikkelingen hebben nauwelijks bijgedragen aan de uitbreiding van de bestaansmogelijkheden in de gemeente Buren. Het vertrekoverschot voor het tijdvak 1850-1900 komt overeen met ruim driewart van de natuurlijke bevolkingsgroei (zie afbeelding 4).

Periode 1900-1940

Tot aan de eeuwwisseling is het inwonertal van de gemeente Buren langzaam stijgende, daarna langzaam dalend (zie afbeelding 4). Dit hangt gedeeltelijk samen met het hoge vertrekoverschot, dat overeenkomt met ca. 90% van de natuurlijke bevolkingsgroei over het tijdvak 1850-1940. In het inventarisatiegebied Rivierenland onderging de gemeente Buren de minste groei van het inwonertal. Met betrekking tot de beperkte ontwikkeling van de nijverheid kan de opkomst van de houtverwerking (meubels, kisten) worden vermeld.

Afbeelding 4
Bevolkingsontwikkeling gemeente Buren 1850-1940
(indexcijfers, waarbij 1850 5.238 inwoners = 100)

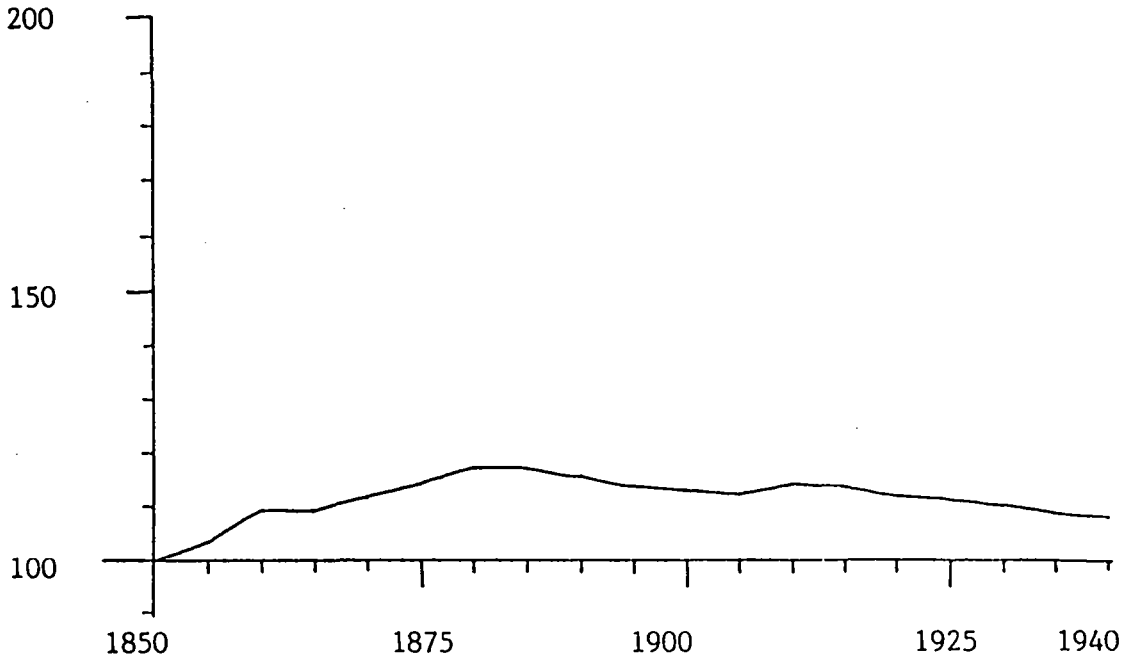

4.3. Stedebouwkundige structuur

Buren

De eerste vermelding van Buren wordt gevonden in 772 in de naam Villa Buria. In 1395 verleende Alard IV poortrecht aan Buren.
De positie van het zelfstandige graafschap Buren is lange tijd anti-Gelders geweest. Pas in 1801 werd Buren via een staatsregeling bij Gelderland ingelijfd.
De oudste bewoning wordt gevonden langs de Korne, een zijriviertje van de Linge. Buren, van oudsher een steunpunt op de weg Tiel-Culemborg kreeg na het poortrecht nog meer accent als hoofdplaats voor het omliggende gebied. In tegenstelling tot andere steden bleef Buren echter een stad van boerenhofsteden en wagenmakers, smeden, metselaars en timmerlieden en er was een enkele brouwerij.
Gedurende de daarop volgende vier en een halve eeuw werd de woningbouw geheel binnen de wallen opgevangen. Het rechthoekige stratenpatroon binnen een nagenoeg rechthoekige plattegrond wordt aan de zuid- en oostzijde begrensd door een hoge ommuring langs de Korne; in het westen en oosten door de 14e eeuwse gracht. De stadsmuur aan de noordzijde ligt in de daar in 1621 verbreedde wal. Aan weerszijde van de Huizen of Culemborgse Poort wordt de kern begrensd door een reeks muurhuizen.
De compactere "stedelijke" bebouwing blijft beperkt tot het zuidelijke deel van de stad. In het noordelijke deel hebben tuinen en boomgaarden van de voormalige stadsboerderijen steeds een belangrijk deel van de gronden binnen de ommuring ingenomen.
Het karakter van Buren wordt grotendeels bepaald door de historische bebouwing, waarvan de nokrichting evenwijdig aan het oude stratenpatroon loopt.

Buren, plattegrond naar kadastrale minuutplan 1826

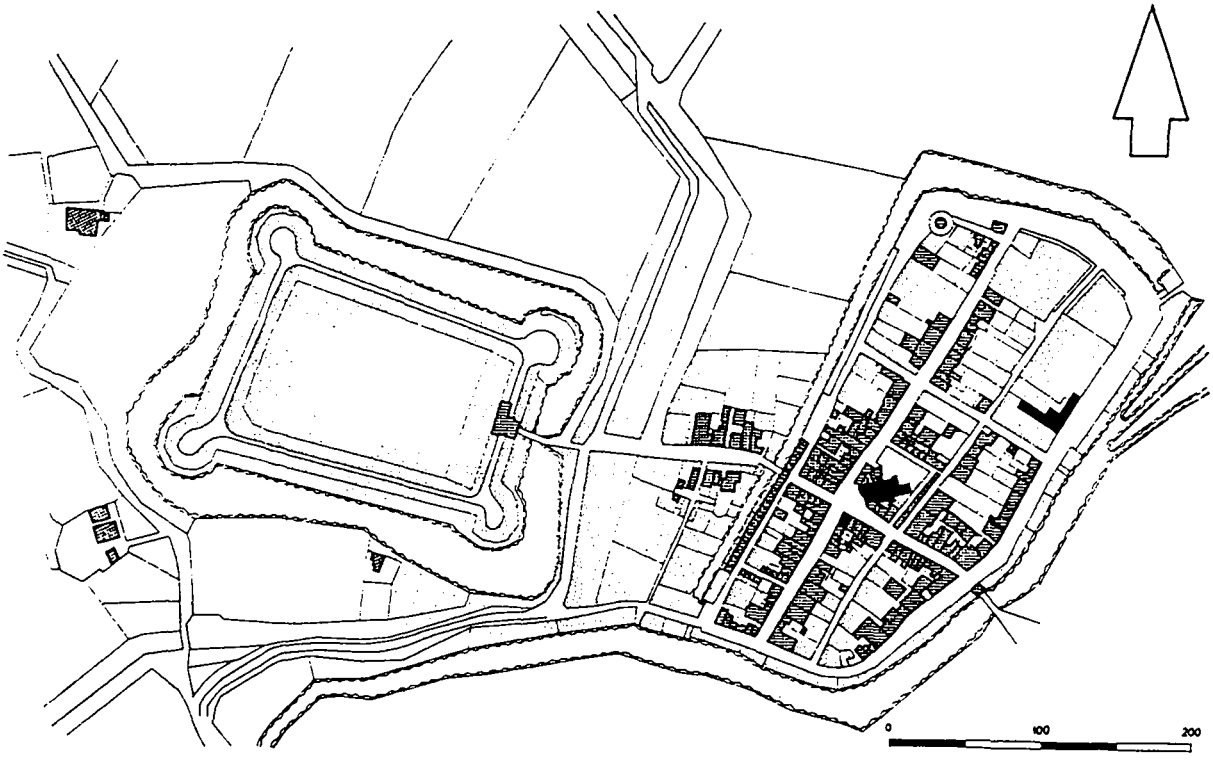

Wanneer de spoorlijn door de Betuwe wordt aangelegd en Geldermalsen via Tiel met Nijmegen verbonden wordt, zijn er in Buren nauwelijks ontwikkelingen van groei te bespeuren. Enige opleving is waar te nemen bij de ingebruikneming in 1906 van de stoomtram Tiel-Buren-Culemborg. Aan de noordwestzijde van Buren worden aan de Buitenhuizenpoort enige woningen gebouwd en aan de noordoostzijde enige villa's.
Wanneer in 1916 de stoomtram echter wordt opgeheven, treedt er weer een daling van het inwonertal op.
Pas na de Tweede Wereldoorlog is enige groei in Buren waar te nemen. Deze bescheiden woningbouw is bezijden het voormalige kasteel aan de Tulseweg zodanig gesitueerd dat het gezicht op de stad zo min mogelijk wordt geschaad.
Aan de zuidzijde is eveneens een planmatige woonwijk ontstaan. Hier is de tweehonderd meter brede zone, die vrij van bebouwing is gehouden, van wezenlijk belang. De zone geeft de oorspronkelijke relatie tussen ommelanden Korne en Buren nog gaaf weer.

Buren 1910

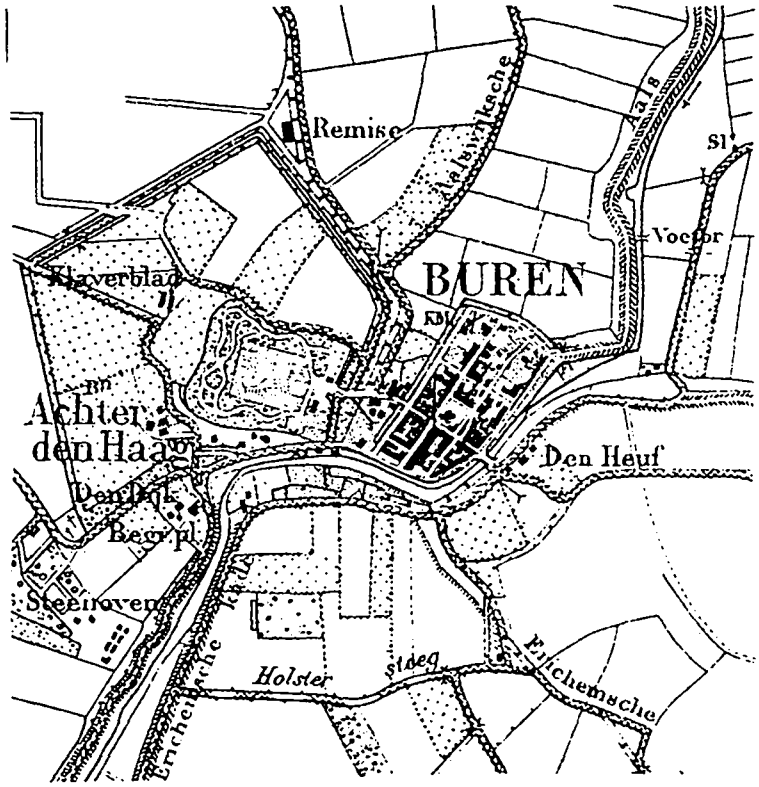

Buren 1990

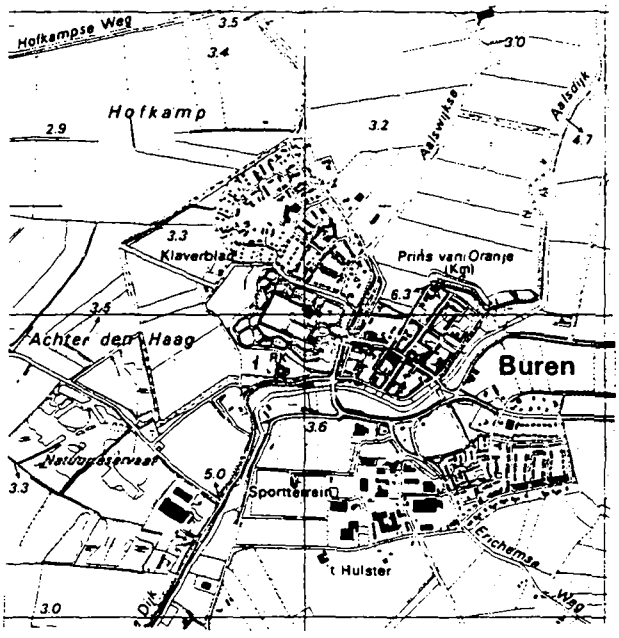

Beusichem

In de vroeger drassige en door overstromingen bedreigde Betuwe waren relatief hoog gelegen gedeelten het meest geschikt voor bewoning.
Deze hoogst gelegen gedeelten zijn de oeverwallen en stroomruggen, ontstaan uit oude rivierlopen.
Op een zeer markante rug zijn Beusichem en Zoelmond ontstaan. Oorspronkelijk in de vorm van verspreide boerderijen langs een weg. In de loop der tijden heeft er een verdichting van bebouwing plaatsgevonden en zijn parallelwegen ontstaan.
De huidige ruimtelijke structuur wordt nog bepaald door oost-west lopende wegen. De Markt van Beusichem, ontstaan als plaatselijke verbreding aan de hoofdweg, vormt in deze structuur een opvallend element, met de karakteristieke historische bebouwing en de kerk.
Dat Beusichem zo'n groot marktplein nodig had, zou verklaard kunnen worden uit de belangrijke paardenmarkt die er tweemaal per jaar gehouden werd. De grote langgerekte en hoger gelegen markt werd in 1939 door de bouw van het raadhuis verkleind.
Belangrijk voor het beschermde stadsgezicht van Beusichem zijn de relaties van binnen naar buiten als wel de relaties van buiten naar binnen.
In de periode 1850-1940 heeft een verdichting en uitbreiding van het historische lint plaatsgevonden met woonbebouwing en boerderijbouw.
Na 1945 werd planmatig aan de noordzijde van Beusichem gebouwd.

Beusichem 1910

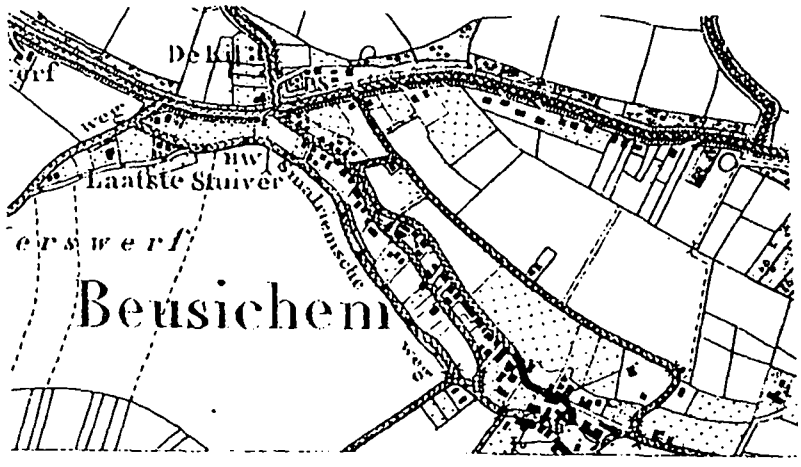

Beusichem 1990

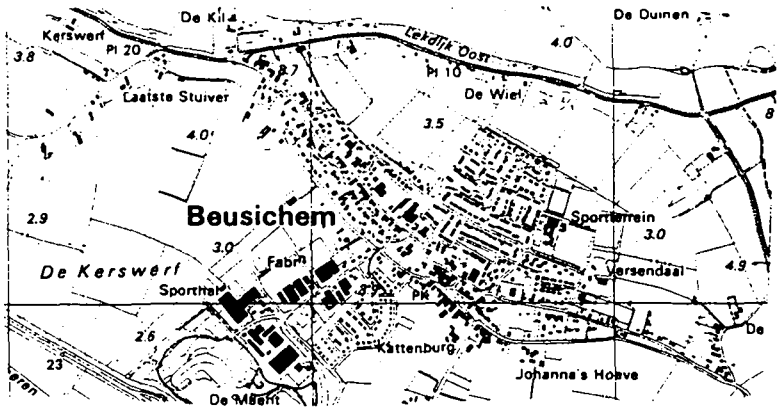

Zoelmond

Zoelmond strekt zich uit langs de voormalige linkeroever van de Zoel. De bedding van deze verdwenen rivier tekent zich, met de wetering erin, nog duidelijk af. Blijkens de naam Zoelmond functioneerde de Zoel nog toen het dorp ontstond.

In het gestrekte dorp valt het Plein (Dorpsstraat op kadastrale minuutplan) op. Van oorsprong zou het Plein een brink kunnen zijn of is het ontstaan als een soort marktruimte met bedrijven.

Zoelmond heeft na 1945 een beperkte planmatige uitbreiding gekregen ten zuiden van de oorspronkelijke langgerekte structuur.

Zoelmond 1910

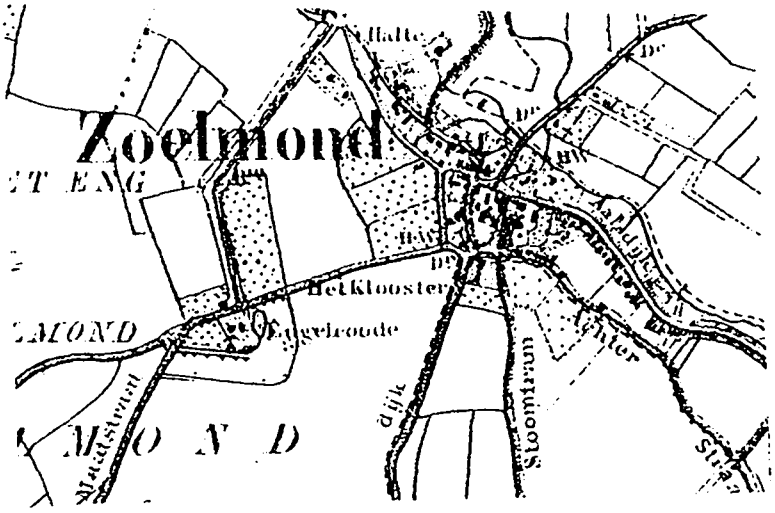

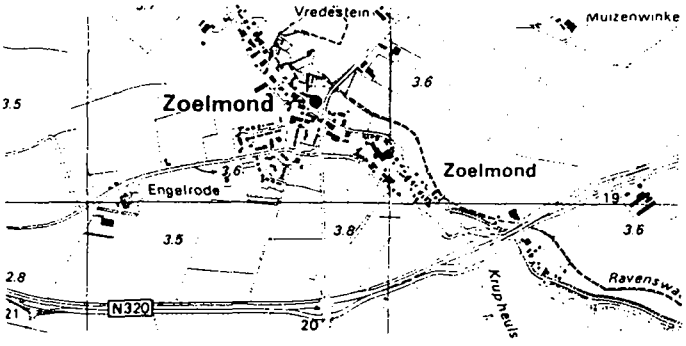

Zoelmond 1990

Kerk-Avezaath

Kerk-Avezaath is een gestrekt esdorp. De dorpen van dit type liggen op de hoogste delen van een oeverwal of stroomrug. De twee evenwijdige wegen zijn karakteristiek voor deze nederzettingen. De afstand tussen de twee wegen bedraagt ongeveer honderd meter.
De kerk is gelegen in de meest zuidelijke verbindingsweg van de twee genoemde evenwijdige wegen.
Gedurende de periode 1850-1940 veranderde er weinig in de structuur van Kerk-Avezaath. Pas na 1945 heeft er enige groei van Kerk-Avezaath plaatsgevonden. De eerste planmatige uitbreiding kwam aan de oostzijde tot stand. Later is het plan Lutterveld aan de westzijde aangelegd. Van grote invloed is de aanleg van Rijksweg 15 en de provinciale weg van Tiel naar Buren geweest. Door deze infrastructurele werken is de relatie van het dorp met de directe omgeving ernstig verstoord.

Kerk-Avezaath 1910

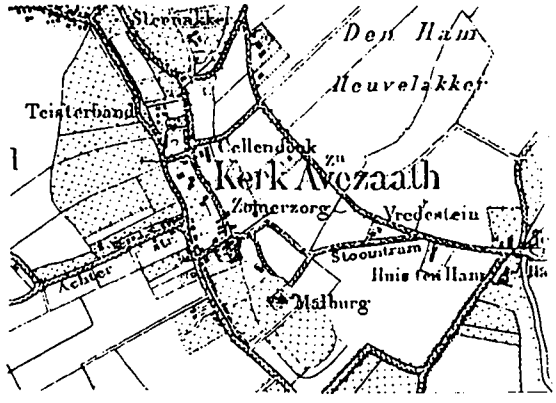

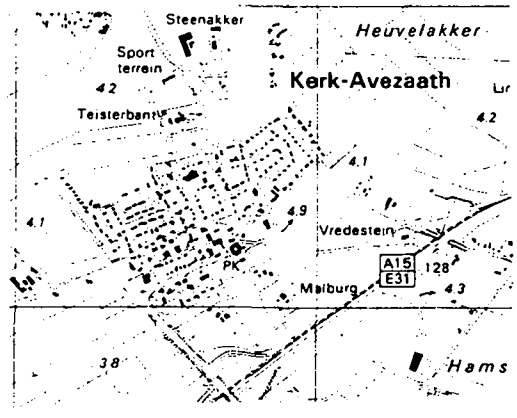

Kerk-Avezaath 1990

Zoelen

Zoelen wordt gevormd door twee vrijwel evenwijdige wegen die de gebogen stroombedding van de Zoel volgen. Zoelen is eveneens van het gestrekte esdorp-type.

In 1644 bezat het dorp Zoelen 41 huizen waarvan 10 boerderijen. Het grondbezit van de boerderijen lag verspreid over het dorpsgebied. Het langgerekte dorp met aan weerszijden van beide wegen boerderijen is in de loop ter tijd slechts langzaam binnen de bestaande structuur gegroeid.

Het kasteel en de boerderij bij de Aldenhaag waren grote landbouwbedrijven. De boerderij bij de Aldenhaag staat overigens op de plaats van het vroegere kasteel Aldenhaag.

De Aldenhaag en het huis Soelen zijn geruime tijd in één hand geweest. Tussen de boerderijen langs de oostelijke weg en het kasteel Zoelen en Aldenhaag bevond zich oorspronkelijk de Brink. In het begin van de 19e eeuw is de Brink volgebouwd met daglonershuisjes.

Gedurende de periode 1850-1940 heeft slechts een opvulling binnen de bestaande structuur plaatsgevonden.

Na 1945 heeft het dorp planmatige uitbreidingen gekregen, eerst ten noorden van het dorp in "Huisgaarden" en later aan de oostzijde is de uitbreiding "Vergarde" ontstaan.

Zoelen 1910

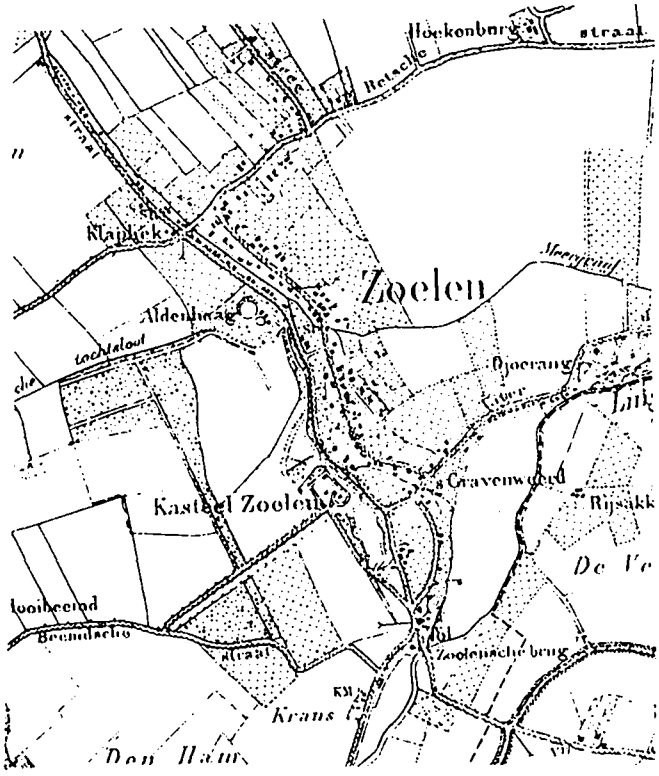

Zoelen 1990

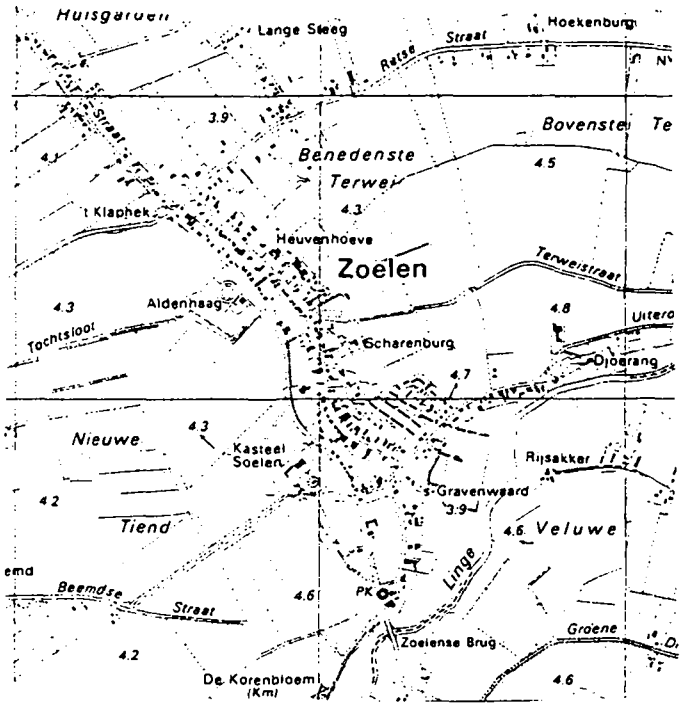

Erichem
Erichem is gelegen op een stroomrug die evenwijdig loopt aan een voormalige stroomgeul, direct ten noorden hiervan. De gebogen vorm van de plattegrond is door de ligging van deze stroomdraad bepaald.
Noordelijk lagen de gronden die als bouwland in gebruik waren. Zuidelijk de gronden die vanwege de lagere ligging als weiland in gebruik waren.
De kern van het dorp wordt gevormd door de bebouwing langs de zich in twee rijbanen splitsende Woerdenseweg, die de stroomrug volgt. De kerk ligt wat afzijdig ten noorden hiervan.
Zowel in de periode 1850-1940 als in de periode hierna heeft een beperkte uitbreiding plaatsgevonden, voornamelijk binnen de historische structuur.

Erichem 1910

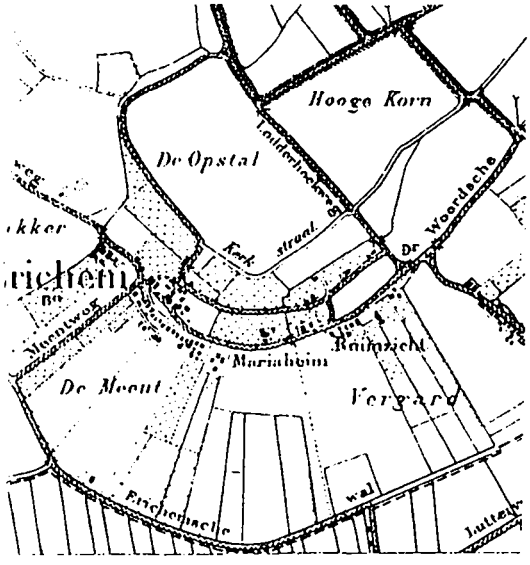

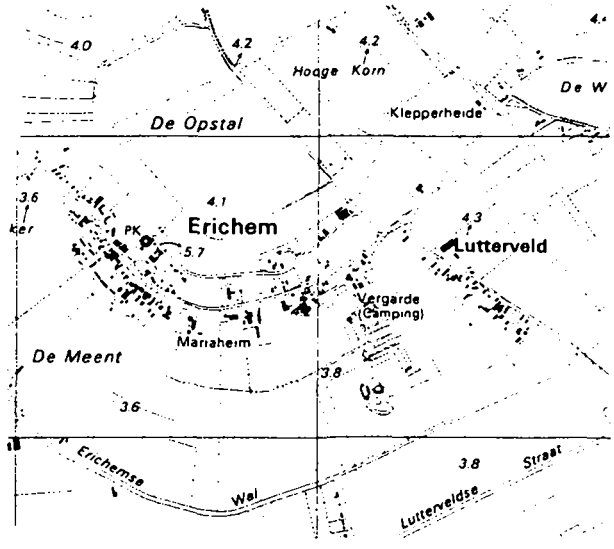

Erichem 1990

Asch
Asch behoort tot het gestrekte esdorp-type. Twee parallelwegen bepalen de structuur. In het hoogst gelegen gedeelte in het noorden treedt nabij de kerk enige verdichting van de bebouwing op.
In de periode 1850-1940 vond enige bebouwing plaats tussen de grote boerderijen.
Na 1945 vond nieuwbouw plaats tussen de parallelwegen, waardoor de open structuur op diverse plaatsen verstoord wordt.

Asch 1910

Asch 1990

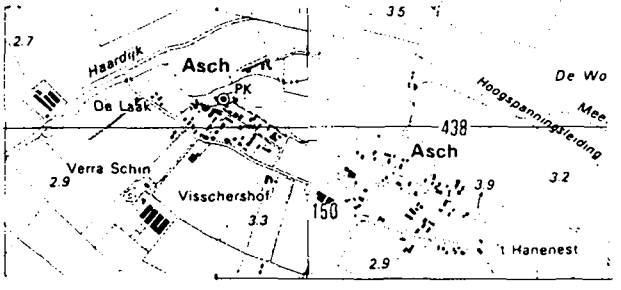

Verspreide bebouwing
In het buitengebied van Buren komt lintvormige bebouwing voor op de stroomdraden en stroomruggen in de vorm van boerderijbouw.
Opmerkelijk is het rijtje daglonerswoningen, genaamd "Tweesluizen", gelegen ten zuiden van Erichem.

4.4. Ontwikkeling na 1940

Zoals bij de kernen reeds vermeld is, kregen alle kernen na 1945 min of meer planmatige uitbreiding, deze vond veelal blokvormig plaats, bezijden de typische langgerekte structuur van de Burense dorpen.
De aanleg van de A15 en de provinciale weg Tiel-Buren-Culemborg en de weg Culemborg-Kesteren zorgde voor een ontsluiting buiten de dorpen om.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen

Tot de geïnventariseerde bebouwing in de categorie wonen behoren de huizen binnen de wallen van Buren en de huizen aan de Markt van Beusichem. De meeste huizen zijn gebouwd in de 17e of 18e eeuw en in de 19e eeuw voorzien van een pleisterlaag, een neoclassicistische deuromlijsting of empire-ramen. Ze bestaan overwegend uit twee bouwlagen en hebben geen voortuinen. Langs de minder belangrijke straten en buiten de poort van Buren staan ook huizen van één bouwlaag. Op enkele plaatsen bevinden zich nog hardstenen stoeppalen met kettingen.

Werken

De bebouwing in de categorie werken bestaat hoofdzakelijk uit boerderijen. Het zijn overwegend T-boerderijen voorzien van een langsdeel, waarbij de deeldeur asymmetrisch in de achtergevel is geplaatst. Het afgewolfde overstekende dak boven de deeldeur is de voor de westelijke Betuwe zo karakteristieke hooisteek.
De voorhuizen, die meestal gedekt zijn door een schilddak met gesneden druiplijsten, zijn soms spaarzaam versierd met hoeklisenen en een neoclassicistische deuromlijsting. De voorhuizen zijn drie tot zeven assen breed en vaak ook meerdere assen diep. De grotere hebben soms een villa-achtige allure.
Veel boerderijen zijn voorzien van bijgebouwen, zoals bijschuren, eveneens met hooisteek, hooibergen, vloedschuren, koetshuizen en theekoepels.

De combinatie van hooiberg en schuur is karakteristiek voor het westelijk deel van de Betuwe. De schuurbergen zijn meestal vier-roedig en aan twee of drie zijden uitgebouwd. Dubbele schuurbergen staan in Beusichem en Zoelmond. Concentraties van kleinere boerderijen of keuterijtjes komen voor in de gehuchten Tweesluizen en Lutterveld bij Erichem en langs de Jeudestraat en Uiterdijk in Zoelen. Zoelmond bezit een smederij, Beusichem een meelfabriek en Kerk-Avezaath een stoeterij uit 1910, gebouwd in Chaletstijl. In Buren staan enkele winkels met vroeg 20e eeuwse puien.
De markt van Beusichem wordt omzoomd door hardstenen palen met gaten, waarin op de jaarlijkse paardenmarkt stangen geschoven kunnen worden.

Infrastructuur

Het veerhuis van Beusichem is gebouwd vóór 1850. Aan de Lekdijk in Beusichem liggen een 19e eeuws dijkmagazijn met dienstwoning en een hardstenen peilschaal. In Buurmalsen bevindt zich een in een zakelijke stijl opgericht dienstgebouw van Rijkswaterstaat. Waterpompen staan in Buren, Zoelmond en Tweesluizen. In Buren staan gaslantaarns en

verspreid voer de gemeente komen trafohuisjes en ijzeren ANWB wegwijzers voor.

Maatschappelijke voorzieningen
Alle kernen in de gemeente Buren bezitten een N.H. kerk, die vóór 1850 gebouwd is. Daarnaast heeft alleen Buren een kerkgebouw uit de periode 1850-1940, de neogotische R.K. kerk uit 1886 met pastorie en kosterswoning. De begraafplaatsen liggen soms rondom de oude kerk en soms buiten de dorpskom. De Algemene Begraafplaats van Buren ligt op het voormalig kasteelterrein en bezit een poortgebouw en twee grafkelders met opbouw. Een ijzeren bord verwijst naar de voormalige jodenbegraafplaats aan de Aalsdijk in Buren.
19e Eeuwse scholen met aangebouwde bovenmeesterswoningen staan in Asch, Erichem en Kerk-Avezaath. Erichem en Kerk-Avezaath bezitten beiden ook een 20e eeuws schoolgebouw met overeenkomstige stijlkenmerken.
De markt in Beusichem wordt afgesloten door het in 1939 in de stijl van de Delftse School gebouwd raadhuis.

N.B. Rijksmonumenten uit de periode 1850-1940 zijn over het algemeen niet geïnventariseerd.

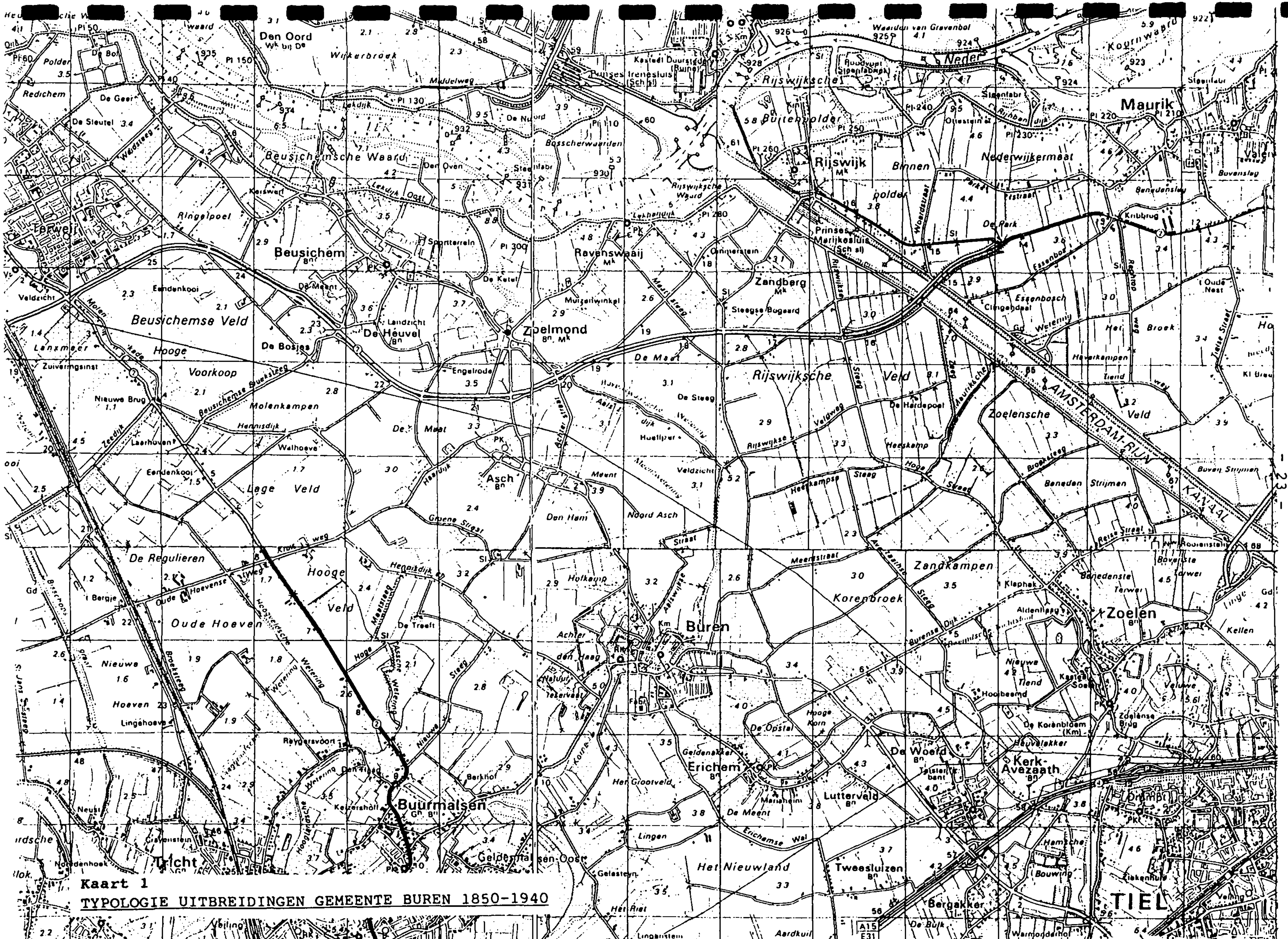

Kaart 1

TYPOLOGIE UITBREIDINGEN GEMEENTE BUREN 1850-1940

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Buren 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
- Lineaire ontwikkelingen	- functie: gemengd of wonen - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen	

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisaties zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

Bijzondere gebieden komen in de gemeente Buren niet voor.

Karakteristieke gebieden
Structuren van bouwkunst en stedebouw van vóór 1850 en na 1940 die een bijzondere kwaliteit hebben worden aangeduid met de kwalificatie "karakteristieke gebieden". Het betreft gebieden waarvan de hoofdelementen dateren van voor 1850 of na 1940, die ook daarna herkenbaar zijn gebleven.

Karakteristieke gebieden in de gemeente Buren zijn:
de kernen
Beusichem
Asch
Erichem
Zoelen
Zoelmond
gebied rond de kerk van Kerk-Avezaath
Buren

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

I. **Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:**
   1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
   2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
   3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
   4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

II. **Bijzondere historische betekenis, zoals:**
   1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
   2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;
   3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

III. **Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:**
   1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
   2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
   3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

IV. **Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

V. **Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)**

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijksarchief in Gelderland
* Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeeldingen

*	Afbeelding 1	Gemeente Buren in 1866
*	Afbeelding 1a	Gemeente Beusichem in 1867
*	Afbeelding 1b	Gemeente Zoelen in 1866
*	Afbeelding 2	Geomorfologische kaart gemeente Buren
*	Afbeelding 3	Belangrijkste wegen gemeente Buren omstreeks 1910
*	Afbeelding 4	Bevolkingsontwikkeling gemeente Buren 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Buren 1850-1940

Kaartmateriaal

* Topografische kaart 1/25000 en 1/50000, diverse jaargangen
* Bodemkaart 1/50000, 1970
* Rivierkaart 1/10000, diverse jaargangen
* Topografische en Militaire Kaart 1/25000 en 1/50000, 1850-1864
* Kaartenboek van Gelderland 1843
* J. Kuijper, Gemeente-atlas van Gelderland 1868, Leeuwarden, 1970

Literatuur

* Barend, S. e.a., *Planning in het verleden*, Amsterdam, 1988

* Beaufort, R.F.P., de, Berg, H.M. v.d., *De Betuwe*, Den Haag, 1968

* Berghuis, N., *De verheffing van Buren tot graafschap, in; De Drie Steden, 1986*

* Bestemmingsplannen gemeente Buren

* Harten, J.D.H., *Zoelen, dorp in het gebied van de grote rivieren, in; Luchtatlas van Nederland*, Bussem, 1978

* Harten, J.D.H., *Stroomrug- en komontginning, in; Historisch Geografisch Tijdschrift, 1988*

* Kers, J., *Toen Tiel nog niet aan de spoorlijn lag, in; De Drie Stede, 1983*

* Nout, J.J., *Flitsen uit de geschiedenis van Beusichem en Zoelmond, deel 1, 1981, deel 2, 1984, deels 3, 1990*, Beusichem

* Voorden, F.W. van, e.a., *Stads- en dorpsgezichten in Gelderland; de nederzetting in ontwikkeling*, Zutphen, 1975

Oosterbeek, 1993

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326